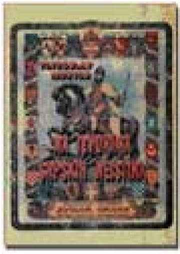
HRVATSKI JEZIK - LINGVISTIKA I POLITIKA

Na ovom ćemo mjestu izložiti kolaž članaka, eseja, dijelova knjiga i rasprava u kojemu se bjelodano pokazuju i prikazuju neke od glavnih dogmatskih gluposti (a još češće i svjesnih laži i protuhrvatskih krivotvorbi) s kojima se hrvatski jezik sretao u povijesti, a nekima je izložen i u današnjici. Riječ je o dominantnim ekstralingvističkim čimbenicima koji s jezikoslovljem kao granom znanja uglavnom nemaju veze, a služili su jedino politici usmjerenoj na gušenje hrvatstva. Dok su početci kroatofobije u slavistici uglavnom posljedak neinformiranosti, zastarjelih shvaćanja i opće niskoga stupnja jezikoslovnih spoznaja (iako ni tu politička usmjerba nije izočna), većina je daljnjih jezičnopovijesnih falsifikata nastala zbog velikosrpskih teritorijalnih apetita na hrvatsku zemlju i kulturnu baštinu. Tu je tendenciju podupirao i nemali broj inozemnih slavista u 20. stoljeću, vođen različitim motivima-od osobne komocije do očite moralne korumpiranosti. «Isprika» neznanja ili neinformiranosti (ionako krajnje bizarna za sveučilišnoga profesora kojemu je dotični predmet poljem profesionalnoga interesa) - jednostavno više ne vrijedi.

Budući da je u sljedećim primjerima glavnom temom polemički obračun s «političkom lingvistikom», većina tekstova nisu uskostručne ili specijalističke naravi. No, to ne znači da se radi o kavanskom prepucavanju, niti o neutemeljenim pamfletima raznih nadobudnih neznalica. Glavninu radova čine jezično-polemički i publicistički spisi eminentnih hrvatskih lingvista: Mire Kačića, prvoga ravnatelja Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje; akademika Stjepana Babića i Dalibora Brozovića, koji su među najznačajnijim hrvatskim lingvistima 20. stoljeća; te poznatoga jezikoslova i kanadskoga kroatista Vinka Grubišića. Također, tu su i dijelovi iz utjecajne studije Vatroslava Murvara, koja je odigrala pionirsku ulogu u razotkrivanju mnogih žarišta srpske imperijalne patologije, kao i eruditskoga kompendija Mate Marčinka «Indoiransko podrijetlo Hrvata». Iako nijedan od autora nije profesionalni lingvist (Murvar je bio pravnik, dok je Marčinko povjesničar), niti je hrvatski jezik isključiva tema navedenih knjiga- obje su relevantne u dijelovima u kojima pisci, bez temeljitije jezičnopovijesne raščlane, jednostavno «arhivarski» nabrajaju samo neke od opsesivnih tema jezičnoga velikosrbizma. Tema jezika i politike je i nametala takav izbor, jer su i jezikoslovni stručnjaci čiji će tekstovi biti navedeni, u želji da raskrinkaju spregu nemaloga broja znanstvenika -sada već dobrano načetih reputacija - i malignih političkih programa, pribjegli popularnijem publicističkom pristupu e da bi doprli do što širega čitateljstva – svjesni da se radi o temi koja daleko nadilazi puke lingvističke akademske sporove. Ukratko, eminentno političke programe koji su se skrivali pod krinkom znanosti trebalo je razobličiti bez puno nijansi i minucioznih analiza, tako da je svakomu jasno o čem se zapravo radi.

RANA SLAVISTIKA I SRPSKE KRIVOTVORINE

Ovaj se odjeljak sastoji od dva dijela: prvi je iz knjižice pravnika dr. Vatroslava Murvara, koju je još 1941. objavio kao ondašnji «tuk na utuk» protiv velikosrpskih propagandističkih teza (pretisak je izašao u Zagrebu 1999); s druge strane, «Jezikoslovna promišljanja» uglednoga hrvatskoga jezikoslovca Mire Kačića, po struci matematičkog lingvista i kroatista, prvoga ravnatelja Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje knjiga je posve drukčije «težine» i snage. Po modernosti i snazi argumenata, auktorovoj erudiciji i kvalificiranosti- ulazi u red najboljih i najautoritativnijih polemičko-lingvističkih spisa.

Vatroslav Murvar: Na izvorima srpskih neistina, Zagreb 1999

HRVATSKI KNJIŽEVNI JEZIK I NARODNE PJESME

Oko godine 1100. ubilježio je u kamenu ploču hrvatskim jezikom i glagoljskim pismom opat Držiha, da je "Zvonimir kralj hrvatski", kako on to doslovno veli, poklonio neku ledinu crkvi sv. Lucije na otoku Krku. Ploča je sačuvana do danas i nazvana je po mjestu kraj kojega je nađena - Baščanskom pločom. Ova isprava ima neprocjenjivu vrijednost za povijest, jezikoslovlje i za naš narodni ponos. Stručnjaci kažu, da u njoj nije sačuvan čisti hrvatski jezik, kakvim su govorili naši kraljevi, nego da je hrvatski jezik Baščanske ploče znatno natrunjen primjesama staroslavenskog jezika.

Dana 29. kolovoza 1189. godine sklopio je bosanski ban Kulin s dubrovačkim knezom Krvašem ugovor o prijateljstvu. Ovaj ugovor između dvije hrvatske države: Bosne i Dubrovnika predstavlja - po sudu stručnjaka - do danas prvi poznati tekst čistog hrvatskog jezika. "Od tada možemo kroz 750 godina pratiti u pisanim dokumentima razvoj hrvatskog književnog jezika."

Kod nas je Hrvata čisti narodni govor vrlo rano ušao u književnost i u pisane spomenike. Razlozi su tome različiti, nu činjenica je, da se od XII. stoljeća u neprekinutom kontinuitetu, sve do dana današnjeg upotrebljava u knjigama i u ostalim pisanim spomenicima živi narodni jezik. U Srba je tek u XIX. stoljeću, nakon teških borbi, u književnu i ostalu pismenu upotrebu narodni govor uspio uvesti Vuk Stefanović Karadžić

Služeći se hrvatskim narodnim jezikom u pisanju spomenika već od XII. stoljeća Hrvati stvaraju čitav niz pokrajinskih književnosti pisanih narječjem kraja u kojem pisac živi. U Dalmatinskoj se Hrvatskoj pojavljuje čakavska književnost, u jednom dijelu Banske Hrvatske kajkavska, u Dubrovniku, Dalmatinskoj, Bosanskoj i Slavonskoj Hrvatskoj štokavska književnost na štokavskom narodnom govoru. U XIX. stoljeću kod Hrvata nastaje prirodan razvoj odabiranja najljepšeg, najbogatijeg, najraširenijeg i po spomenicima i književnim djelima, najbrojnijeg narječja - štokavskog narječja - za književni jezik svih Hrvata. Zamiru sve ostale pokrajinske književnosti, te od toga časa postoji samo sveopća hrvatska književnost, u kojoj uspješno sudjeluju i rođeni čakavci i kajkavci. Zbog posebne ljepote i obilježja oživljavaju opet čakavština i kajkavština u lijepoj knjizi, osobito u poeziji, slično suvremenim regionalističkim pokretima u književnosti pojedinih europskih naroda.

Kroz dugo vremensko razdoblje od sedam stoljeća, ***sedam stotina godina, Hrvati na svom narodnom jeziku stvaraju umjetnički izražaj*** u kojem se odražava duhovno talasanje vremena, komu pripada umjetnik. Svaki književni pokret, svaka djelatnost Europe, nalazi odjeka i u hrvatskoj sredini, premda Hrvatska, razdijeljena na troje, proživljava svoju Kalvariju. Sinovi hrvatskog naroda odani islamu ističu se i na Istoku svojim velikim kulturnim radom.

U starih Hrvata od XII. do XV. stoljeća rađaju se djela, koja pokraj ostalog, imaju osobito značenje u tome, da su to prvi pokušaji stvaranja književnosti na hrvatskom narodnom jeziku u doba, kada veliki kulturni narodi Europe ni ne pomišljaju na književnost na vlastitom jeziku uslijed gospodovanja međunarodnog latinskog jezika. Latinski jezik je bio izražaj jedinstvene univerzalne kulture, neizbježiva potreba obrazovanog čovjeka. Hrvati, i pokraj stvaranja djela na latinskom jeziku, osjećaju silnu ljubav prema svojem jeziku, jer pišu mnoga i vrijedna djela na hrvatskome jeziku.

"Hrvati devetnaestog i dvadesetog vijeka kao najneharniji, najnesvjesniji, najzaboravniji sinovi nemilo su, bez pijeteta i štovanja, prešli preko neprocjenjive, nepregledne i uzorne književne baštine najčistijeg hrvatskog jezika, preko književnih spomenika i hrvatskih ikavaca štokavaca u Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, Slavoniji i bivšoj Ugarskoj... Možemo se samo čuditi i diviti golemosti i opsežnosti tih danas zakopanih, zaboravljenih i ni od koga uvažavanih, ali u svakom pogledu: slovničkom, jezičnom, etnografskom, povjesničkom i uopće kulturnom, dragocjenih ikavsko-štokavskih spomenika.. Što li bi samo Srbi, Slovenci učinili i što sve ne bi dali, da imaju takovu nepreglednu, obilnu i ozbiljnu književnost i jezično blago?" Naš jezični stručnjak Marijan Stojković navodi zatim ikavsko-štokavska djela naše prošlosti i nabraja dvadeset i pet velikih djela veličine leksikona, i to samo iz osamnaestog stoljeća. Postoji osim toga nepregledni niz knjiga drugih veličina, pa iz ostalih stoljeća (osobito iz sedamnaestog stoljeća) pisanih čistom i pravilnom ikavskom štokavštinom; zatim još veliki broj u ijekavskoj štokavštini u vremenima prije Gaja i Vuka, koje najljepše pokazuju, koliko je star i kako je bogat hrvatski književni jezik - štokavsko narječje. Svi ovi pisci štokavski (ikavci i ijekavci) s područja hrvatskih zemalja po sadržaju svojih djela, po svom značaju i duhovnoj sredini u kojoj žive, pripadaju hrvatskoj kulturnoj svojini na tako jasan i nesumnjiv način, da nikome nije palo na pamet, da im to ospori.

U onim vremenima nije bilo narodne svijesti u današnjim oblicima. Pripadnost nekoj narodnoj zajednici očitovala se u drugim oblicima, a ne izrazitim izjavama; pa ipak, veliki dio ovih starih hrvatskih pisaca u naslovu svojih djela ili u predgovoru, nazivaju jezik kojim pišu, divnu ikavsku ili ijekavsku štokavštinu, hrvatskim jezikom. Neki to čine više puta u više svojih djela.

Da bismo ove sjajne primjere imali češće pred očima, prenosimo niz imena, od oko pedeset i tri stara pisca hrvatska, koji za svoj jezik kažu, da je hrvatski. Najprije: naši stari zakoni, Vinodolski zakonik iz 1280. godine i Poljički statut iz 1440. godine zovu narod i jezik hrvatskim. Prijepis Kronike popa Dukljanina iz XVI. stoljeća također. Brojni priređivači naših misala i evanđelja nazivaju jezik i pismo hrvatskim. U staroj hrvatskoj književnosti izmedu 1500 i 1800 godine, nazivaju jezik kojim pišu hrvatskim ovi pisci: Marko Marulić Jerolim Kaletić, fra Bernardin Splićanin, Marko Pavičić, Andrija Dalla Costa, Dominik Gianuzzi (svi iz Splita), Nikola Nalješković, Dinko Zlatarić, fra Bernardin Pavlović, Marko Desrivaux-Bruerović, Josip Gjurini (svi iz Dubrovnika), Rafael Levaković (Jastrebarsko), Ivan Vidalić (Korčula), Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Marin Gazarović, Dominik Pavičić (svi sa Hvara), Benedikt Zborošić (Trogir), Tomko Mrnavić, Nikola Palikuća, Mate Zoričić, fra Toma Babić (iz Šibenika i okolice), Ivan Filipović-Grčić (Sinj), fra Filip Grabovac (Vrlika), Petar Zoranić, Juraj Baraković, Ivan Zannoti-Tanzlinger, Šimun Klemenović, Anton Božin (svi iz Zadra), Ivan Pavlović-Lučić i otac Andrija Kačić Miošić (iz Makarske), fra Lovro Sitović (iz Ljubuškog), August Vlastelinović i Juraj Radojević (iz Sarajeva), Franjo Glavinić, Stjepan Konzul Istrijanin i Antun Dalmatin (iz Istre), te još mnogi pisci iz Dalmacije nepoznata točnijeg boravišta. U ovom popisu nisu navedeni oni pisci prije 1800. godine, koji drugim riječima izražavaju svoju pripadnost hrvatstvu, kao npr. Vidali, Menčetić itd., već samo oni, koji izričito nazivaju jezik kojim pišu, hrvatskim.

Bogatstvo ove književnosti je neprocjenjivo. I kakvoćom i količinom: to su brojni lijepi primjeri narodnog govora kao književnog jezika u onim dalekim stoljećima. Samo nama Hrvatima je potpuno slična ona nemarnost i nehaj prema našoj staroj književnosti, koja zaslužuje mnogo više pažnje, nego što smo joj do sada posvećivali.

Tako je to bilo kod nas Hrvata.

Međutim, dok je staroslavenski jezik znatno potisnut, ipak se sačuvao kod Hrvata, ali samo u crkvi i liturgičnoj upotrebi; u svjetovnoj književnosti vrlo je rano potpuno istisnut. Staroslavenski jezik s brojnim redakcijama i utjecajima narodnih jezika upotrebljavaju u književnosti svi Slaveni Istočne Crkve sve do druge polovice devetnaestog stoljeća. Dositej Obradović (1739.-1811.), bio je prvi koji je kod Srba, očito pod utjecajem sličnog rada Lomonosova među Rusima (1711.-1764.), pokušao uvesti srpski narodni govor u srpsku knjigu. Vuk Karadžić (1787.-1864.) je morao svladati velike poteškoće, da provede svoje reforme. Njegov je rad tek poslije smrti priznat u vlastitoj zemlji uvođenjem službenog jezika u Srbiji 1868. godine. Vukovim radom ili tek ovom službenom odredbom o srpskom književnom jeziku započinje svoj život srpski književni jezik, koji je dakle star

svega 73 godine i koga prije uistinu nije ni bilo, kao ni srpske književnosti na narodnom jeziku. Zanimljivo je, da je Vuka i Vukove učitelje u torn radu očito nadahnuo ruski reformator Nikolaj Karamzin, nešto stariji Vukov suvremenik (1766.-1826.), koji je u Rusiji uspio prodrijeti s idejom o potrebi uvođenja narodnog jezika. Dakle, ni u ovome Vuk nije bio samostalni stvaralac.

Sve ove tako očite i vidljive povijesne činjenice nisu bile nikakva poteškoća niti zapreka, da svi srpski pisci, a i dobar broj hrvatskih pisaca, smatraju, tvrde i dokazuju da su pojavom i djelom Vuka i Hrvati “dobili” svoj književni jezik, koga tobože do tada uopće nisu imali. Ta stalna tvrdnja (koju smo, uz ostale, više puta navodili u prijašnjim poglavljima), postala je tako općenita, tako sigurna i neoboriva, i na hrvatskoj i na srpskoj strani, da nije bilo čovjeka, koji bi se usudio protusloviti. Veliki hrvatski znanstveni radnici Jagić i Maretić ne samo da tu lažnu tvrdnju nisu srušili po zakonu istine, već su je upravo s osobitom slašću propovijedali čitav svoj život. Maretić pišući svoju Gramatiku, upotrebljava, kako sam navodi: sva Vukova djela, Daničićeva djela, narodne pjesme koje je skupio Vuk, djela još trojice srpskih pisaca i, od Hrvata samo Nodilovu Historiju. To se je dogodilo godine 1931., usred bijela Zagreba na hrvatskom sveučilištu. Od novih i starih hrvatskih pisaca i književnika Maretić nije upotrijebio niti jednoga! Ama baš ni jednoga! Ni jednoga dubrovačkog klasika, ni Šenou, ni Matoša, ni Marula Splićanina, ni Starog (Antu Starčevića, opaska nakladnika)... Pri stvaranju svog ***Rječnika***, istu su pogrješku učinili dr Broz i dr Iveković. Quod non est in actis, non est in mundo. Što nema u djelima Vuka Karadžića, toga nema ni u hrvatskom narodu. To je jedini zaključak, koji se može izvući iz cijeloga njihova rada. Što više, bilo je Hrvata, koji su isticali našu staru crnu nezahvalnost: mi se Hrvati još usuđujemo napadati Vuka, čovjeka, koji je nama Hrvatima, eto, velikodušno poklonio naš književni jezik - govorili su oni. U tom smislu čuli smo beskrajno mnogo prigovora i od strane Srba.

“Vuku da podignete veći spomenik, nego što je onaj u Beogradu, jer da ne beše njegovog jezika vi (Hrvati) biste danas govorili narečjem oko Zagreba, i tu bi vam i grob bio ,, veli jedan Beograđanin u 1940. godini.

Sam Vuk Stefanović Karadžić u svom čuvenom Kovčežiću piše: “Mnogi stariji spisatelji ove braće naše, zakona rimskoga, pisali su srpski čistije od našijeh ne samo svojega vremena, nego od mnogijeh i današnjeg.”. Tu on navodi Reljkovićev **Satir**, Došenovu **Aždaju** sedmoglavu i Kanižlićevu **Rožaliju**, pa za njih kaže: “Ova su sva tri pomenuta spisatelja Slavonci.” Navodi zatim “dalmatinskog fratra Petra Kneževića iz njegove knjige “Pisme duhovne razlike” koja je tiskana u Mlecima 1765., dakle opet prije prve knjige našega Dositeja.” Ovdje Vuk nehotice priznaje, da su hrvatski pisci bili davno usvojili i uveli narodni jezik u književnost, pa da se Srbi mogu u to samo ugledati. **Oprezno izbjegava priznati, da su ovi pisci bili Hrvati, pa ih naziva pokrajinskim imenima, a za njihov jezik veli, da je srpski !**

I ovo priznanje, kao i druga, iz srpskog pera, dokazuju, da je upravo hrvatska književna baština iz prošlih vjekova mogla voditi Srbe u njihovom mučnom traženju svoga književnog izražaja i književnog jezika; jedino od Hrvata mogli su za sebe crpsti dragocjeno iskustvo, i, ako se već može govoriti o uzimanju nečijeg književnog jezika, Srbi su bili oni, koji su poprimili hrvatski književni jezik, a ne obratno, kako se to uporno tvrdilo već stotinu godina. Zaista je čudna srpska logika! Ako već 450 godina postoji bogata hrvatska književnost pisana čistim narodnim ikavskim i ijekavskim govorom, i ako postoje na nekoliko stoljeća prije ostali pisani spomenici, i ako kod Srba, prije Vuka, vlada tabula rasa, što je oboje potpuno jasno, što je onda prirodnije, nego da smo mi bili oni, koji smo dali, da smo mi oni od kojih se uzelo. Nu, mi Hrvati ne bolujemo od luđačke megalomanije da nekome nešto “dajemo” i da ističemo nešto, što ne postoji. Mi samo katkada podsjetimo zapadni svijet na svoje zasluge u prošlim vremenima turskih ratova i - ništa više.

U jednom predgovoru, sam Vuk spominje, da je tek, pošto je pročitao našeg Kačića, shvatio zašto se strani svijet toliko zanima, te skuplja i čita proste narodne pjesme, razumio je, zašto njega u tom radu potiču, najprije Mušicki a onda Kopitar i drugovi. Biografije Dositeja Obradovića spominju, da je Dositej tek u Dalmaciji, čitajući neke hrvatske knjige, konačno odlučio, da usprkos ismijavanja srpske jaynosti, prvi počne pisati prostim narodnim govorom, jer je već vidio taj govor upotrijebljen u knjizi. Hrvati su, dakle, bili oni koji su poučili...

Hrvati su u svojoj starijoj književnoj epohi imali više dobrih rječnika i slovnica. Prepisat ćemo i te iz djela našeg stručnjaka, da se ne zaboravi. Slovnice: Kačić 1604., Križanić, Dellabella 1728., Reljković 1767., Lanosović 1778. itd.; rječnici: Vrančić 1595., Mikalja 1649., Dellabella 1728., Habdelić 1670., Belostenec 1740., Jambrešić

1742., Stulli 1801., 1806., 1810., itd. Po dokazima dra Marijana Stojkovića “Kopitar je.. potičući Vuka u Beču za narodni jezik, uputio ga upravo na hrvatske (”ilirske”) leksikone i uvalio mu na putu u domovinu hrvatske rječnike u torbak, da po njima sakuplja, a da negovorene riječi u njima briše. Tako je došlo do Vukova rječnika (1818.). Vuk je sam upućivao svoje Srbe na zagrebačke “Ilirce”, da poprime narodni jezik. A zagrebački provincijalni Hrvati, odrekavši se svoga zagorskog narječja, prigrlili su opći narodni hrvatski jezik prema starijim dalmatinskim, bosanskim, dubrovačkim i slavonskim književnicima, i to sve prije nego je Vuku pošlo za rukom nagovoriti Srbe, da uzmu narodni jezik.”

“Napuštanje kajkavštine i prihvaćanje štokavštine, veli dr. Blaž Jurišić, ukazuje se površnu promatraču kao nagao skok kojim je pretrgnuta razvojna linija našeg književnog jezika. To se samo pričinja na prvi pogled. Ustvari, tu nema nikakovih skokova, nego je to završetak prirodnog razvojnog procesa, koji je dugo dozrijevao i konačno dozrio u tom vremenu... Kako su već odprije pisale štokavski ostale hrvatske pokrajine: Herceg-Bosna (Divković) i Slavonija (Reljković), te je od tog časa štokavsko narječje postalo jedinstvenim i općim književnim jezikom u svim hrvatskim krajevima, u primorskoj, sjevernoj i kopnenoj Hrvatskoj.”Dalmatinska Hrvatska je naime već davno napustila čakavštinu i prihvatila štokavštinu. Sva je nezgoda bila u tome, što je kajkavski Zagreb bio u ono doba glavni grad Hrvata.

Aleksandar Belić, ugledni srpski jezikoslovac, potvrđuje sam u cijelosti naše tvrdnje o starini srpskog književnog jezika: “**Naš književni jezik živi već više od 100 godina**. “ Ugodno djeluju ove riječi, ali već slijedeći redak o nekoliko različitih “naših” književnih središta, daju razumjeti, da je i Belić na liniji…………

U trenutcima, kada su Srbi pot utjecajem političkih prilika željeli prema Hrvatima mijenjati svoj stav, onda su redovito pisali da hrvatski i srpski nisu jedan jezik, da su Hrvati ipak neko posebno pleme, koje nema budućnosti bez zajednice sa Srbima. Ljubomir Nedić piše, da “Hrvati imaju državu, a treba im narod i zaključuje raspravljanje, da je hrvatski jezik samo dijalekt srpskoga.”

Ne samo u uvođenju jezika, već i u odabiranju i uzimanju ijekavštine za srpsku književnu upotrebu, pošao je Vuk svijesno utrtim hrvatskim putevima. Srpski pisci nisu smatrali ijekavštinu srpskom svojinom. “Karadžićevo pisanje južnim narečjem (tj. ijekavštinom) - veli Skerlić - dotle u srpskoj književnosti neupotrebljavanim narečjem, nije se dopalo ondašnjim srpskim piscima, koji su bili iz ekavskih krajeva, i koji su već imali tradiciju, da je ekavsko narečje, književno narečje srpsko.” Milovan Vidaković Lukijan Mušicki i drugi bill su protiv ijekavštine, pa su pisali Vuku da je se okani.

U jednoj svojoj knjizi (“Narodna srpska pesnarica, čast vtora, Beč, 1815, skupio Vuk Stefanović Karadžić”) objašnjava Vuk zašto sve pjesme nije donio u ijekavštini: “Da sam sve napečatio Hercegovački (npr. djevojka, djeca, vidjeti, lećeti i pr.), onda bi rekli Sremci, a osobito varošani i varoške: pa šta sada nama ovaj nameće Horvatskij jezik.” Ovo Vukovo klasično priznanje najbolje pokazuje kako jezgra srpskog naroda, pravi historijski Srbi - doseljeni s juga s Arsenijem Crnojevićem 1690. u bivše ugarske zemlje i hrvatski Srijem, smatraju ijekavštinu hrvatskim jezikom i odlučno joj se opiru. Ovo shvaćanje podupiru brojni prijevodi hrvatskih pisaca: Gundulića, Kačića, Došena, Reljkovića na srpski jezik. Ijekavštinu smatraju pravi Srbi tuđom - hrvatskom i dalmatinskom - i nalaze, da je potrebno prevoditi je na “slaveno-serbskij”. Ti su se prijevodi događali početkom devetnaestog stoljeća, nakon Dositejeva i Vukova djelovanja među Srbima i potvrđuju čvrsto uvjerenje Srba, da Vuk usvajanjem ijekavice usvaja nešto hrvatsko.

Miro Kačić: Jezikoslovna promišljanja, Zagreb 2001

POLITIKA U ZNANSTVENOJ SLAVISTICI ILITI POLITIČKO JEZIKOSLOVLJE

Moja je postavka da je u slučaju hrvatskoga jezika politika od početka slavistike igrala preveliku ulogu i da su katkad politički razlozi bili jači od znanstvenih. Posebice je to bio, i još je uvijek, slučaj kad se raspravijalo o odnosu hrvatskoga jezika i srpskoga jezika.
Ako Josipa Dobrovskoga smatramo ocem slavistike, onda s pravom može mo reći da sve što je on radio i pisao ide u početak slavistike, pa tako i ova rečenica iz prepiske Dobrovskoga s Kopitarom: “Da mi barem nisu naložili da napišem slavensku gramatiku, mislim na one iz policije. A tko mi je drugi nego Vi podastro taj plan”. Dakle, s punim bi se pravom moglo reći u početku slavistike bijaše politika. Pa bismo to razdoblje mogli smjestiti u općejezikoslovni kontekst i nazvati ga političkojezikoslovnim početkom. Nigdje se tako jasno ne iščitava izravna povezanost izvršne vlasti i jezikoslovne zadaće. Neću razmatrati u ovome radu uzroke i ciljeve jednoga takvoga “naloga”, ističući posebnu važnost takve raščlambe, već mi je dovoljno zabilježiti da ako je J. Dobrovsky “otac” slavistike, onda su njezini početci neodvojivi od politike i to one politike određenih dobro zacrtanih političkih ciljeva. Logično je, tada, pretpostaviti da se nje slavistika nije potpuno oslobodila ni danas.
Naravno je očekivati da će pozornost u ovome radu biti usmjerena na one političkojezikoslovne odrednice koje su vezane uz takozvanu “serbokroatističku” problematiku. Navest ću zato neke teze i iskaze J. Dobrovskoga koje je kasnije slavistika posredno ili neposredno prihvatila, odnosno odbacila, i kada se nije izravno pozivala na J. Dobrovskoga.

Čini mi se važnim navesti teze J. Dobrovskoga kako bi se jasno pokazali politički izbori koje je kasnije obavila svjetska slavistika:

1. Teza o općemu nazivu za sve Slavene:

“Najdublje što se možemo spustiti u stara vremena slavenska su se plemena nalazila upravo ondje gdje Plinije odreduje prebivalište Srba. Ako dakle pretpostavimo da je taj naziv [Srb, Serb] bio stari opći naziv Slavena, postat će razumljivo kako se sve do današnjega dana mogao održati kod dva potpuno različita plemena, kod južnosrpskoga u Serviji, i kod sjevernosrpskoga u Lužici.”

ili

“Ako bih dakle trebao predložiti jedno ime za oba reda u koja se mogu svrstati svi slavenski narodi, onda je to ime Serb [...]“

2. Razliku izmedu Hrvata i balkanskih Srba (Srbe naziva Servijarima):

“Ako uzmemo u obzir da se već u 7. stoljeću Hrvate i Servijare točno razlikuje kao dva zasebna plemena, još manje smijemo miješati sjeverne Srbe u Meisenu i Lužici s južnim Srbima (današnjim Servijarima)”. (Njih ni danas nitko ne miješa — Miro Kačić)

3. Ilirsko se narječje sastoji od bugarskoga, racko-servskoga, bosanskoga, slavonskoga, dalmatinskoga i dubrovačkoga. S time da ilirski jezik treba zvati srpski ili hrvatski (serbisch under Chrowatisch).

4. Još početkom XIX. stoljeća Dobrovsky slovenski jezik proglašava inačicom hrvatskoga. “Das Windische in Krain ist in Grunde nuer eine Varietat des Kroatischen... “

5. Kranjci (Slovenci) su Hrvati:
“Kranjci bi trebali biti ponosni što ih se naziva Hrvatima. Pa valjda se neće sramiti svojega podrijetla.”

“Sada Kranjci ne žele biti Hrvatima zato što njemačke halje nose”.

Uloga Kopitara (kao i drugi važni podatci) može se jasno iščitati iz zanimljivih, na dokumentima temeljenih, rasprava M. Grčevića u Jeziku (časopisu za kulturu hrvatskoga jezika Hrvatskoga filološkoga društva). Meni je ustvrditi da slavistika nije prihvatila postavke J. Dobrovskoga o slovenskome i hrvatskome.
Ideje J. Dobrovskoga prihvaća i dalje razvija P. J. Šafaržik, pa je njegova knjiga *Geschichte der suedslavischen Literatur* (objavljena 1865.) jako utjecala na čitateljstvo i poslije njegove smrti.

Samo jednom rečenicom iz prepiske Dobrovskoga i Kopitara nepobitno je pokazana politička sastavnica početka slavistike.

Pokušat ću pokazati na nekoliko drugih točaka oko kojih se, po mome mišljenju, okreće političko u slavistici. Neke ću naznačiti, a neke demistificirati. To su ove točke:

1. Nemali dio takozvane serbokroatistike temelji se na onome što je rekao, tj. napisao Vuk Stefanović Karadžić

Ideje J. Dobrovskoga i P. J. Šafaržika prihvaća Vuk Stefanović Karadžić i tako nastaje njegov članak **Srbi svi i svuda**. Već iz samoga naslova članka vidljive su političke namjere Vuka Stefanovića Karadžića. To je programski politički članak (11) u kojemu se htjelo uvjeriti svijet da su svi Srbi štokavci, kajkavci su Slovenci, a Hrvati su tek čakavci. Tim člankom koji tako napisan dovodi u sumnju sve što je Vuk Stefanović Karadžić napisao, tim više što je on u kontradikciji s Vukom Stefanovićem koji u predgovoru svoga rječnika u prvoj rečenici prvoga izdanja (1818. god.) piše: “**Već ima blizu iljada godina kako Srblji imaju svoja slova i pismo, a do danas još ni u kakvoj knjizi nemaju pravoga svog jezika!**” (Vuk 1818:111).

Zatim navodi: »Dva su velika uzroka ovoj nesreći našega jezika, i ovome (prije nečuvenom na ovom svijetu) pokoru našemu: prvo, što su naši spisatelji sve samouci u Srpskom jeziku: zašto mi nemamo još ni Bukvara Srpskoga, a kamo li što više« (Vuk 1818: V).

Dobro je poznato da je i rječnika i knjiga bilo koji su se na štokavskome temeljili. To je činjenica koje se treba svaki jezikoslovac držati.

A samo u svjetonazorima postoje “istine bez dokaza”, znanstvena se istina temelji na činjenicama i dokazima.

Jasno je da Vuk Stefanović Karadžić nije mogao reći u vremenu kada je pisao rječnik da su knjige koje su do tada napisane bile srpske i da je jednostavno trebalo preuzeti, i to iz najmanje tri razloga:

> **a) tada se dobro znalo da su knjige (i rječnike) koje su već postojale pisali Hrvati,**
>
> **b) naišao bi na još jači otpor svojim idejama unutar Srbije i među Srbima u Vojvodini, koji bi mu prigovarali da im nameće hrvatski ili barem hercegovački,**

c) njegov rad onda ne bi bio "pionirski".

Napisati to trideset godina poslije bilo je nešto sasvim drugo. Iz navedenoga slijedi da sve što je Vuk Stefanović Karadžić napisao treba dodatna proučavanja, i to posebnom metodologijom, kako bi se jasno razdvojilo što je u onome što on piše srpsko, a što nije. To nam potpuno zamagljuje znanstvenu istinu kojom bi nam bilo jasno što je srpski jezik u to doba uistinu bio. Tim više što se iz njegovih polemika i spisa jasno vidi da je malo tko osim njega znao onda srpski kakvim je on pisao. Put koji se nekritički temelji na Karadžićevim postavkama bio bi dakle politički odabir, jer je polazište Vuka Stefanovića Karadžića, poglavito u razdoblju poslije 1818. godine, ishodišno političko, a prije toga razdoblja njegovo je ishodište znanstveno nedovoljno jasno. Tim više što je sveukupni Vukov projekt pokrenuo Kopitar, a njegovi su motivi bili izrazito politički, što je u mnogim radovima pokazano. Da je u stvaranju samoga Rječnika sudjelovao i Kopitar jasno je iz navoda: "Što se tiče ovde Njemačkoga i Latinskoga jezika, o tom sam radio s G. Kopitarom, dvorskim bibliotekarom; ali opet ako se đe nađe, da su koje riječi rđavo prevedene, tome sam ja kriv, što mu nijesam znao pravo značenje kazati, a ne on, što ga nije znao Njemački ili Latinski istolkovati." (Vuk 1918: VIII).

2. Nekim se mjestima u povijesti hrvatskoga jezika, i srpskoga jezika, pridaje veća važnost nego drugima, a kriterij odabira, čini mi se, nije znanstvenost. To je slučaj, primjerice, s takozvanim "Bečkim književnim dogovorom".

Davanje važnosti »**Bečkome dogovoru**", koji nije imao utjecaj koji mu se hoće pripisati, posebice mi se čini znakovitim, tim više što mu važnost, u načelu, daju oni jezikoslovci koji zagovaraju jednost hrvatskoga i srpskoga jezika. Taj dogovor, kojemu mnogi daju pridjevak "dobrovoljnoga dogovora", dogovor je nekolicine privatnih osoba, medu kojima nije bilo najvažnije i najutjecajnije osobe hrvatskoga jezikoslovlja toga doba -Ljudevita Gaja. To je bez svake sumnje privatni dogovor njegovih potpisnika jer njih za to nije ovlastilo nikakvo službeno hrvatsko tijelo. Sastalo se nekoliko ljudi, nešto napisalo i onda bi to trebalo biti slavističko "sveto pismo". Taj dogovor postao je mitom slavistike na kojemu će se dugo temeljiti jedan drugi mit, mit serbokroatistike. Mnogi slavisti pozivaju se često na taj dogovor kao nešto što bi trebalo biti jako važno. Ako bi taj dogovor i bio važan, onda ga važnim ne čine znanstveni, već politički razlozi.

Zanimljivo je da istu težinu neće u slavistici imati **Deklaracija o položaju i nazivu hrvatskoga jezika** koju je 1967. godine potpisalo 18 znanstvenih i kulturnih ustanova. Ona neće biti argumentom za različitost jezika.

Nešto drugačiji status imat će **Novosadski dogovor.** Tako će Paul Garde zapisati: "En 1954, 1' 'accord de Novi Sad' entre linguistes des deux peuples, sous forte pression du regime, reaffirme le principe de l'unite serbo-croate" (Garde 1996: 138). Priznat će se, dakle, prisila pod kojom je taj dogovor napravljen. Njega su se kasnije odrekli mnogi njegovi potpisnici.

Tu se ne primjenjuje jednostavno jezikoslovno i logičko načelo da ako je nešto trebalo zbližiti, na ovaj ili onaj način, da onda to i nije baš tako blisko, a ono što nije blisko, po definiciji je različito, može biti čak jako različito. Iz tih dogovora neće se, dakle, izvoditi jedino valjan zaključak da iz činjenice što se trebalo potpisivati "ugovore" da bi se postiglo jedinstvo srpsko-hrvatskoga, da to jedinstvo nije, u jezikoslovnome smislu, nikada postojalo. I kada takav zaključak slavistika ne izvodi, onda se ona služi neznanstvenim kriterijem odabira.

HRVATSKA JEZIČNA POVIJEST

Ugledni hrvatski jezikoslovac, akademik Stjepan Babić, u popularno pisanoj knjizi «Hrvatski jučer i danas» obradio je mnoštvo tema, od jezične povijesti, miješanja politike u lingvistiku, sporova među jezikoslovcima, jezičnih savjeta,...do analize stila govora političara i raznih «lakših» tema. Na ovoj ćemo stranici predstaviti dva kratka odjeljka koji ilustriraju prijeklop jezikoslovlja i politike: naime, radi se o osvrtu na značajnu studiju Dalibora Brozovića iz 1978, koja je značila prekretnicu u kroatistici i slavistici, jer je najpotpunije obradila hrvatsku jezičnu povijest, srušivši do onda dominantan mit o Ilirskom pokretu/Hrvatskom narodnom preporodu kao o revoluciji

koja je «stvorila» hrvatski jezik (čime se hrvatska jezična povijest krivotvorila, s nakanom da se strpa u isti koš sa srpskom Vukovskom revolucijom). Time je «serbokroatizmu» kao jezično-političkom programu zadan smrtni udarac- i to na znanstveni način. Hrvatska komunistička elita (Vladimir Bakarić, idejni komesar Ivan Salečić, partizanski pisac Joža Horvat) knjigu je oštro napala, ali je raspadanje Jugoslavije kako je zemlja tonula u ekonomsku krizu uoči Titove smrti skrenulo pozornost ideoloških cenzora na daleko «materijalnije» i ozbiljnije probleme. Srpski lingvisti tu studiju nikada nisu prihvatili (kao što nisu znali ni odgovoriti na njene glavne postavke), nego su uglavnom pribjegli politici prešućivanja i ignoriranja. U jezikoslovnoj je kroatistici ona uglavnom prihvaćena (uz neke prijepore: jedan od njih je i Babićev tekst o jeziku Kašićevoga «Rituala rimskoga», koji pomiče proces hrvatske jezične standardizacije za oko 100 godina unatrag u odnosu na od Brozovića određen početak datiran sredinom 18. stoljeća). Strani slavisti, kojih ionako nema velik broj, većinom su prihvatili glavne Brozovićeve postavke (dijelom i zbog utjecaja hrvatskoga povjesničara Ive Banca, profesora na sveučilištu Yale u SAD, koji je u knjizi «Main trends in Croatian language question» uglavnom prenio, razjasnio i ilustrirao pojedine stavove iz Brozovićeve studije za čitateljstvo engleskoga govornoga područja; detaljniji, ambiciozniji i originalniji su radovi njemačkoga lingvista Leopolda Auburgera, koji je nijansiranije raščlanio razne postavke koje je Brozović ostavio netaknutima u svome prikazu). Od «stare garde» koja je ostala pri «Ilirsko-Vukovskoj» mitologiji najpoznatiji su pokojni američki slavist Kenneth Naylor i njemački Werner Lehfeldt. No, njihova glasna šutnja i nesposobnost da utemeljeno, jezičnopovijesnim argumentima, problematiziraju Brozovićeve teze (kao što je to učinio Stjepan Babić u doljenavedenim tekstovima)- dovela ih je na margine rasprava o povijesnoporedbenoj lingvistici južnoslavenskoga govornoga područja.

Stjepan Babić. Hrvatski jučer i danas, Zagreb 1995

NOVA I CJELOVITA SLIKA POVIJESTI HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Studija Dalibora Brozovića *Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti* u knjizi H*rvatska književnost u evropskom kontekstu*, Liber, Zagreb, 1978, izazvala je veliko zanimanje. U jednom smislu s pravom. Ona nam daje novu i cjelovitu sliku povijesti hrvatskoga književnog jezika. Dosadašnja je bila nepotpuna i u osnovi kriva.

Na povijest hrvatskoga književnog jezika nakon pobjedničkoga razdoblja hrvatskih vukovaca gledali smo u svjetlu u kojem su je prikazivali pobjednici. A oni nisu imali razumijevanja za ono što je bilo prije njih. Prikazivali su to doba, i djelovali su tako, kao da u njemu nije bilo ništa vrijedno, da su oni zapravo početak novoga i jedino pravog puta. Koliko su i isticali ime Ljudevita Gaja, spominjali su ga više kao dobrodošlu parolu. Tako je opća slika svih obrazovanih, pa i prosječno obrazovanih jezikoslovaca, bila kriva jer su u nju unošene samo one činjenice koje su se s njom slagale, druge su se iskrivljavale, a treće su se prešućivale ili su bile nepoznate. Brozović posebno ističe kako je **jezična** uloga Ljudevita Gaja bila precijenjena - što je onda išlo na štetu njegove političke i kulturne uloge - značenje Bečkoga književnog dogovora predimenzionirano, a djela hrvatskih pisaca od preporoda do pobjede hrvatskih vukovaca izdavana su poslije s izmijenjenim jezikom. Sve je to djelovalo tako

kao da je Ljudevit Gaj i u jezičnom pogledu napravio dubok jaz. Po tome je opća slika bila ovakva: suvremeni srpskohrvatski književni jezik, a s njime i suvremena hrvatska i srpska književnost počinju od Ljudevita Gaja i Vuka Stefanovića Karadžića. Sažetak takvih gledanja može se naći u članku Aleksandra Belića **Srpski jezik medu drugim slovenskim jezicima**. Ističe da su Srbi do Vuka Karadžića imali “nenarodni” književni jezik: crkvenoslavenski u srpskoj redakciji, zatim ruskoslavenski i srpskoslavenski, a Hrvati hrvatski crkvenoslavenski. “Ali pored tih nenarodnih književnih jezika, iako u mnogome bliskih srpskohrvatskom jeziku, bilo je u srpskohrvatskoj kulturi nekoliko pokrajinskih književnosti, katkada i od velikog značaja za srpskohrvatski narod — kao što je bila dubrovačka književnost, sa narodnim jezicima.” Tu spominje čakavski književni jezik, dubrovački, bosansku književnost s Matijom Divkovićem na čelu, dalmatinsku štokavsku s Andrijom Kačićem Miošićem, ne prelazi ni preko “malene, ali značajne slavonske književnosti, sa Matijom Relkovićem na čelu”, navodi dakle gotovo iste činjenice kao i Brozović, ali sa sasvim suprotnim zaključkom: “Sve je to presečeno radom Vuka Karadžića (od 1814. g. i docnije) i radom Ljudevita Gaja, osnivača t.zv. Ilirskog pokreta, od 30-te godine XX v. Iako su njihovi putevi bili u prvo vreme različni, ipak su se hrvatski rodoljubi sreli sa Vukom na istom terenu 1850 godine.”

Jezično djelovanje Vuka Karadžića u Srba zaista znači korjenit prijelom s dotadašnjom jezičnom praksom, ali u Hrvata, ističe Brozović s pravom, takva prijeloma u jezičnom, pa ni u književnom, smislu nije bilo. Ljudevit je Gaj dotadašnji hrvatski štokavski književni jezik, koji je postojao i prije Gaja i koji je bio većinski, samo proširio i na onu manjinu Hrvata koji su se služili kajkavskim književnim jezikom. Gajeva je jezična zasluga u tome što je sve Hrvate ujedinio u jednom književnom jeziku. “Korjenit prijelom”, a prema njemu i kriva slika nastaju kad se hrvatska jezična situacija promatra “zagrebocentrično”, a ta je osnovica očito preuska za cjelovitu sliku. Ona je sasvim drugačija ako jezična zbivanja promatramo “kroatocentrično”, kako to čini Brozović, dakle sa širega gledišta.

Brozović je nekim svojim prijašnjim radovima, a posebno navedenom studijom promijenio tu netočnu i štetnu dihotomiju, prevladao ju je uspješnom sintezom svojih istraživanja i istraživanja drugih filologa. Od membra disiecta napravio je cjelinu vidljivu kao na dlanu: preglednu i lako pamtljivu. Cijelu povijest hrvatskoga književnog jezika od Baščanske ploče do naših dana podijelio je u šest razdoblja, tri predstandardna i tri razdoblja razvoja jezičnoga standarda:

A. PREDSTANDARDNA RAZDOBLJA:

1. razdoblje: od početka pismenosti (9./10. st.) do konca 15. stoljeća: prevlast čakavštine, jak utjecaj hrvatskocrkvenoslavenskoga jezika, glagoljica, sukcesivno javljanje ćirilice i na kraju latinice;

2. razdoblje: 16. stoljeće: nastanak i razvoj hrvatskih pokrajinskih književnosti;

3. razdoblje: 17. i prva polovica 18. stoljeća: evolucija i umnažanje hrvatskih pokrajinskih književnosti i pokrajinskih pismenih jezika;

B. RAZDOBLJA RAZVOJA JEZIČNOG STANDARDA:

4. razdoblje: druga polovica 18. st. i prva desetljeća 19.: početci standardizacije, ijekavska i ikavska novoštokavština kao jedini pismeni jezik na jugoistočnom području, širok proces standardizacije kajkavskoga pismenog jezika na hrvatskom sjeverozapadu;

5. razdoblje: od tridesetih godina do kraja stoljeća: hrvatski narodni preporod, ujedinjenje svih Hrvata u jednom književnom jeziku, općehrvatska grafijska reforma, pomak u fizionomiji novoštokavštine i pobjeda fonološkog pravopisa:

6. razdoblje: 20. stoljeće: konsolidacija standarda.

Ta razdoblja dijeli na pojedine faze i u njima pokazuje razvojne tijekove u kojima su se rješavali pojedini problemi, a preostali prenosili u iduća razdoblja da ih ona postupno riješe. Brozović jasno pokazuje da su Hrvati

do suvremenoga standarda došli evolutivnim putem i da im jezični revolucionar karadžićevskoga tipa nije trebao i da ga zato nije ni bilo. Ta je slika i teoretski i činjenički dobro utemeljena tako da je u cjelini prihvatljiva, Može se osporavati samo koja pojedinost u toj cjelini ili koji sud o iznesenim činjenicama.

Zadržat ću se na jednom od njih jer mislim da je početak današnjega hrvatskoga književnog jezika i nakon Brozovićeve studije još uvijek sporan. To ne proizlazi odatle što Brozović ne bi dobro poznavao činjenice ili što ih ne bi dobro prikazao, nego što pojam standardnoga jezika unatoč njegovim često i opširnim obrazlaganjima nije dovoljno jasan ni u razgraničenju prema pojmu književni ili pismeni jezik, a još manje prema njihovu povijesnom tijeku.

Brozović misli da je standardizacija hrvatskoga književnog jezika počela polovicom 18. stoljeća. Tu tvrdnju pod određenim uvjetima možemo prihvatiti, ali se moramo zapitati kojega je to idioma standardizacija počela. Počinje li se taj idiom tek tada upotrebljavati ili se upotrebljavao i prije? Brozović nam sugerira da se počeo tada: to je novoštokavski idiom kako se počeo upotrebljavati u djelima A. Kačića Miošića i A. M. Relkovića. Prijašnji štokavski jezik da je bio pokrajinski i nenovoštokavski. A ja pitam: zar npr. jezik Junija Palmotića nema standardniji lik od jezika te dvojice? Odgovor mora biti pozitivan. A to je pisac 17. stoljeća! Ako se dakle i složimo da se hrvatski književni jezik počeo standardizirati polovicom 18. stoljeća, onda možemo reći da se počeo standardizirati jezik koji se upotrebljavao i prije, u 17. stoljeću, odnosno još i prije, u 16. stoljeću. Brozović je na tu tezu već bio upozoren, ali je ne prihvaća, nego se brani od nje (str. 52. i 53.). Vidjeli smo već da obrana počiva na nesigurnim temeljima, no razmotrimo i njegove argumente. On iznosi dva osnovna: regionalni status dubrovačkoga pismenog jezika i njegov nenovoštokavski karakter pa da od njega do novoštokavštine nemamo evolucijski razvoj nego revolucijsku promjenu supstancije i strukture.

Da to razjasnimo, morali bismo opširno zalazati u teoretska jezična i praktična dijalekatna pitanja, u što se ja neću upuštati ne samo zato što bi to za ovu priliku bilo previše nego ni zato što ni povijest jezika, ni dijalektologija ni starija hrvatska književnost nisu moje uže područje pa to prepuštam pozvanijima, a prvenstveno samom Brozoviću da ponovno preispita i svoje teoretske postavke i svoje tvrdnje. Ja bih samo postavio nekoliko pitanja. Najprije pitam zar je zaista dubrovačka književnost 16. i 17. stoljeća nenovoštokavska? Ali da tako i jest, teško je prihvatiti “revolucijski” ili “neevolucijski” karakter prijelaza nenovoštokavštine u novoštokavštinu u književnojezičnom smislu. Zar je taj prijelaz tako korjenit da znači prijelom u književnom jeziku? U čemu se očituje? Zar nije osnovna razlika u neprenesenim naglascima i u starijim oblicima? Naglasci u pisanom jeziku često nisu bitni, a stariji oblici potrajali su do kraja 19. stoljeća. Što onda ostaje tako prijelomno? Regionalnost? Ta i ona je prevladana evolutivnim putem. I sam Brozović kazuje da te književnosti ipak nisu bile tako odijeljene kao što se čini.

Ta on sam kaže: “U stvari, dovoljno je pažljivo čitati priručnike i sintetska djela iz hrvatske književnosti pa da se uvjerimo kako je zapravo nevjerojatno u kolikoj se mjeri očuvalo zajedništvo hrvatske literature i pismenosti u svim tim tzv. pokrajinskim književnostima šesnaestoga, sedamnaestoga i osamnaestog stoljeća, usprkos upravo očajnim geografskim, društveno-političkim, državnopravnim, ratnim, ekonomskim, kulturnim, civilizacijskim, prometnim i drugim prilikama i okolnostima” (str. 32). Kad to nisu bile u vrijeme kad su postojale, neke od njih nisu bile ni kasnije. Djelovanje dubrovačke književnosti, a prema tome ni njezina jezika ne iscrpljuje se s vremenom u kojem je nastala, nego su djelovali i kasnije. Ako dubrovački pisci nisu bili potpuno “regionalni” u 16. i 17. stoljeću, još su to manje bili u 18. i 19. Već sam ustvrdio da je nagao razvoj i cvat slavonske književnosti u 18. stoljeću neobjašnjiv bez djelovanja dubrovačke književnosti. A ilirci su se upravo podali blagotvornom djelovanju dubrovačke književnosti 16. i 17 stoljeća: na njoj su učili štokavski književni jezik, na njoj su izoštravali svoj pjesnički jezik, nju su ilirski gramatičari najviše citirali da pokažu kakav ilirski jezik treba biti. U prilog toj tvrdnji mogao bih obilno navoditi mišljenja povjesničara hrvatske književnosti pa i opće povjesničare kao J. Šidaka, ali nije potrebno. Svatko to zna pa to ne niječe ni Brozović. Mogao bih citirati i njega. Ako se unatoč tome složimo s njime da je to književnost pokrajinskoga karaktera, ali će se i on morati složiti s nama koji tvrdimo da je jezik te književnosti postao hrvatski književni (standardni) jezik normalnim evolutivnim putem. To je i sam priznao: “Ono svjetlo koje je zasjalo u 18. stoljeću i u 19. se proširilo na sve hrvatske krajeve, zapaljeno je već u 16. stoljeću, makar tada još bilo plamičkom« (str. 34). Ja bih rekao da nije bilo plamičkom, nego plamenom koji

je Hrvatima stalno osvjetljavao standardizacijski put, a posebno ilircima. Ja bih i s Brozovićevim odredenjem standardnoga jezika rekao: standardizacija počinje već u 16. stoljeću. On već tada postaje polivalentan. Uz pjesme Šiška Menčetića, Dž. Držića imamo i Očenaš zabilježen u rječniku Fausta Vrančića iz 1595. Zar taj Očenaš ne znači uključenje Hrvata u internacionalnu civilizaciju, i zar on nije izgovoren našim današnjim jezikom, uz neznatne, upravo zanemarljive evolutivne promjene? A sigumo da Očenaš nije jedini dokaz, ali to raspravljanje prepuštam drugima.

Bartol Kašić: ***RITUAL RIMSKI: Istomaccen slovinski po Bartolomeu Kassichu popu bogoslovcu od Druxbe Yesusovae Penitenciru Apostolskomu****, pretisak Zagreb 1993*

TEZE O JEZIKU KAŠIĆEVA RITUALA RIMSKOGA

Da sam prvi govorio (1), zapitao bih vas zašto ovako svečano predstavljamo pretisak kojemu nije okrugla obljetnica, nego 353. godina od pojavljivanja. Ne znam bismo li čuli pravi odgovor. Sada već znamo, ali se opet možemo zapitati što tu ima reći profesor suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika.
Ima mnogo. Ta knjiga svojim jezikom jamči:

- da hrvatski književni jezik nije od jučer
- da ga nismo uzeli od Srba, kako neki još uvijek lažu
- da hrvatski književni jezik nije nastao 1835., kako su mnogi još nedavno mislili
- da nije nastao polovicom 18. stoljeća, kako tvrde oni koji nisu uzeli u obzir i ovu knjigu
- ova knjiga dokazuje da je stariji
- da je star bar kao i ona, dakle najmanje 353 godine
- da nije bio u upotrebi samo u pjesničkim djelima
- da se nije upotrebljavao samo u uskom regionalnom krugu
- da to nije sirov štokavski govor tek s Kašićem podignut na razinu književnoga, nego jezik koji je u istom smjeru izgrađivan i prije
- da je to puni i pravi književni jezik koji je funkcionalno polivalentan jer se njime jedna etnička ili nacionalna formacija uključila u međunarodnu civilizaciju
- da se nije upotrebljavao samo na štokavskom području
- da se upotrebljavao i na kajkavskom i na čakavskom području
- da je proširivao upotrebu hrvatskoga književnoga jezika u prostomome i u vremenskome smislu
- u prostornome jer dokazuje da se upotrebljavao na cijelom području hrvatskoga jezika, osim možda u zapadnosjevernom dijelu Hrvatske
- vremenskome: da se upotrebljavao kontinuirano tri i pol stoljeća
- dokaz je tome sedam izdanja Rituala rimskoga
- jezični temelji Kašićeva Rituala rimskoga nalaze se i u Rimskome obredniku iz 1929., a prema tome i u današnjem obredniku i u današnjem hrvatskome književnom jeziku.

Sve sam to zaključio na temelju površnoga uvida u Kašićev jezik pa pozivam stručnjake za povijest hrvatskoga jezika da prouče jezik Kašićeva Rituala rimskoga i da moje tvrdnje dokažu ili opovrgnu. Sad je knjiga tu, svakomu na dohvatu pa se može lako proučavati.
Teško da će ih moći opovrći. Evo jednoga od stotine dokaza. Pročitat ću vam Očenaš kako je zabilježen na 14. stranici ove knjige.
Dopustit ćet mi da pročitam današnjim naglaskom jer i nekada se nije jednako čitalo, pogotovu ne u naglasku, dakle:

Oče naš, koji si na nebesih. Sveti se ime tvoje. Pridi kraljevstvo tvoje. Budi volja tvoja, kako na nebu, tako na zemlji. Kruh naš svagdanji daj nam danas. I otpusti nam duge naše, kakono i mi otpušćamo dužnikom našim. I ne uvedi nas u napast: nego nas oslobodi od zla. Amen.

(1) Govor Stjepana Babića na predstavljanju pretiska Kašićeva prijevoda Rituala rimskoga 4. ožujka 1993., u crkvi Sv. Katarine u Zagrebu

POSLJEDNJI MOHIKANCI «SERBOKROATIZMA»

Ovdje smo samo dali dio ilustrativnoga referata profesora Vinka Grubišića, održanoga na 2. hrvatskom slavističkom kongresu (pridjev «hrvatski» neka ne zavara čitatelja- radi se o međunarodnom znanstvenom skupu održanom u Hrvatskoj), koji dobro prikazuje položaj hrvatskoga jezika u anglosaskoj dijaspori- a posebno «serbocentrične» opsjene dijela onodobnih slavista poput pokojnoga Kennetha Naylora. O motivima takvoga ponašanja, koje nema veze sa znanošću, a jedino je bilo u službi, ne samo jezikoslovne srpske promičbe - možemo samo nagađati. No, bolje je da to ne iskažemo javno, jer- o mrtvima sve najbolje.

Drugi hrvatski slavistički kongres: Zbornik radova I., Zagreb 2001
Vinko Grubišić

BORBA ZA HRVATSKI JEZIK U ANGLOSAKSONSKOM SVIJETU

U anglosaksonskom svijetu na većini visokoškolskih ustanova slavistika je uglavnom bila isto što i rusistika. Veoma je malo sveučilišta nudilo čak i rudimentarne tečajeve iz poljskog, češkog, bugarskog i makedonskog, a kroz zadnjih stotinu godina srpski i hrvatski smatrani su jednim jezikom, kao “Serbo-Croatian”, ili mnogo češće bez crtice, “Serbocroatian”. Istina, taj se “jezik” (uglavnom srpski) predavao na više sveučilišta nego neki drugi slavenski jezici. Hrvatski useljenici i njihovi potomci najvećma su prezirali taj naziv i držali se što dalje od njega. Tako se stvorio svojevrsni začarani krug: studenti hrvatskog porijekla smatrali su da im se nazivom “srpskohrvatski” nanosi nepravda, a sveučilišta su smatrala da tim studentima nude sve što im treba (po njihovu: hrvatska je komponenta bila uključena u “Serbocroatian”). Bilo je to po prilici baš ono što su Srbi i srpski iseljenici htjeli: nominalno “Serbocroatian”, a stvarno “Serbian”- uzimanje kao “lingua communis”, državni jezik,

koji je zapravo i funkcionirao kao jezik jugoslavenske diplomacije, vojske, a dobrim dijelom i federalne jugoslavenske administracije.

Anglosaksonski su se slavisti u svojim radovima najvećma pozivali na starije hrvatske autoritete kao što su bili Vatroslav Jagić ili Milan Rešetar, koji eto, nisu imali nikakvih problema s nazivom (a još manje s biti) “hrvatskosrpskoga jezika”. Od početka se stvorilo krivo mnijenje da je “srpskohrvatski” istina nejedinstven jezik “s četirima dijalektima” (to da svako od tih dijalekata pripada i srpskom i hrvatskom uzimalo se nekako kao jasno samo od sebe), ali da samo nakostriješeni nacionalisti povremeno zaoštre te razlike.

Nakon 2. svjetskog rata, nažalost, nastavilo se s predratnom praksom: razlike su između hrvatskoga i srpskoga ponekad i dolazile na red, govorilo se o samobitnosti hrvatskoga jezika, ali samo “za unutrašnju uporabu”, dosta se polemiziralo o “obliku i sadržaju” hrvatskoga jezika, no prema vani odasvud je dolazio samo jedan naziv: “srpskohrvatski”. I to na raznim jezicima!

Kasnih sedamdesetih godina stvoreno je u Americi “Društvo za hrvatske studije” (Association for Croatian Studies), kojemu je predsjednikom bio poznati povjesničar, neumorni Jure Prpić, u okvirima najvećeg svjetskog slavističkoga udruženja “An American Association for the Advancment of Slavic Studies”. To je društvo organiziralo nekoliko “panela” predavanja i rasprava o posebnosti hrvatskoga jezika, o normiranosti tog jezika kao i o njegovu proučavanju u SAD i Kanadi. Bili su to među najposjećenijim slavističkim panelima, na kojima diskusije nerijetko bijahu veoma oštre, ali i plodonosne. Braniteljima hrvatskoga jezika u SAD bijahu pri ruci poneki vrsni radovi hrvatskih lingvista, od kojih svakako valja posebno izdvojiti “**Lingvističko određenje hrvatskoga književnog jezika**” Stjepana Babića (**Jezik**, 5/1970-71), “***Opseg povijesti hrvatskog jezika***” Radoslava Katičića (u knjizi **Novi jezikoslovni ogledi**, Zagreb: Školska knjiga, 1986) te “**Deset teza o hrvatskom jeziku**” Dalibora Brozovića, koje su u potpunosti po prvi put objavljene u **Hrvatskoj Reviji**, a zatim na engleskom u **Journal of Croatian Studies**. Naime. iz tih se triju radova sasvim jasno pokazivalo da - kako reče R. Katičić - samim tim što postoji hrvatski narod postoji i jezik kojim taj narod govori. Zapravo, najjednostavniji i najčvršći dokaz za postojanje jezika hrvatskoga bio je izrečen ovako:” Ja svoj jezik zovem svojim **hrvatskim** imenom, moje dijete ga zove **tim istim imenom**, moji ga prijatelji i sunarodnjaci zovu i žele zvati **hrvatskim** imenom... I tko je taj u demokratskom svijetu tko ima pravo mijenjati naziv **mojega jezika**?” To su bili daleko uvjerljiviji i snažniji dokazi od bilo kakvih genetskolingvističkih istosti i sociolingvističkih razlikosti. Amerikanci u svemu vole jasnoću, a te jasnoće u člancima o hrvatskom jeziku često nije bilo previše. U očima Amerikanaca ili nešto jest ili nije. Ili nešto postoji ili ne postoji. Svako “sad ga vidiš — sad ga ne vidiš” pripada “filozofiranju”, ne samo u očima prosječna Amerikanca nego i američkog intelektualca, a sva neplodna teoretiziranja stvar su uglavnom dokonih ljudi.

Bilo je na tim slavističkim panelima zaista i smiješnih pojava. Dok je veoma uvaženi “čakavac” Kenneth Naylor - koji se zalagao za srpski kao državni jezik u Jugoslaviji - dokazivao kako ni Srbi ni Hrvati nisu imali slovnice prije Karadžićeve “Srpske gramatike”, iz publike mu je pokazan pretisak gramatike Bartola Kašića. Dabome da je Naylor znao za njeno postojanje, ali za njen pretisak očito nije znao. Pitanje je bilo veoma nezgodno: je li profesor Naylor ikada vidio tu gramatiku ...? Ili zna za nju, a ne želi je spominjati? Nastala je nelagoda, podsmjehivanje i - dabome, po običajima američke uljudnosti - dosta diskretno pražnjenje dvorane.

…………………………………………………………………………..

SUMRAK SRPSKE LINGVISTIKE

Za ilustraciju teze o sumraku srpskoga jezikoslovlja dobar je primjer odgovor Ive Pranjkovića, profesora na Katedri za hrvatski standardni jezik Odsjeka za kroatistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, na interview najpoznatijega srpskoga jezikoslovca druge polovice 20. stoljeća, akademika Pavla Ivića. Pavle je Ivić ipak najreprezentativniji srpski jezikoslov nekoliko posljednjih desetljeća. No, njegov se stav od ekstremnoga pristupa srpskog slavista Radmila Marojevića, koliko god kasnije polemizirao s dotičnikom, glede pitanja hrvatskoga

jezika razlikuje samo u nijansama i koliko-toliko suzdržanijem tonu. Sve u svemu, radi se o plodovima istoga stabla. Ivićev je interview objavljen u beogradskom tjedniku «Intervju» 3.kolovoza 1991. pod naslovom koji ne treba komentirati. Taj naslov naime glasi: **Hrvatska će izgubiti rat**.

AFERIM, PROFESORE IVIĆU!

S dosta sam zakašnjenja došao u više negoli mučnu prigodu pročitati Vaš intervju (Intervju, 3. 8. 1991) pod vrlo “učenim” naslovom - “Hrvatska će izgubiti rat”. Iako nisam siguran ima li to ikakva smisla, dopustite da se nakratko osvrnem na neke od Vaših teza i “proteza” te da Vam s njima u vezi postavim nekoliko pitanja.

1. Tvrdite da je Tito “zaista bio nacionalista”. Da li biste tu tvrdnju ičim konkretnim mogli potkrijepiti? Bojim se da bi se neusporedivo lakše dala argumentirati tvrdnja da je bio nešto posve suprotno od toga, tj. da je u njegov program od početka do kraja bilo ugrađeno odnarođivanje vlastitoga naroda. Bit će da su za Vas nacionalisti svi oni koji se izravno ne zalažu za politiku Ilije Garašanina.

2. Bilo bi pošteno da tvrdnju kako u Hrvatskoj postoji “dvanaestak općina sa srpskom većinom« potkrijepite imenima tih općina i službeno provjerenim statističkim podacima.

3. Tvrdite da su sadašnje granice izmedu Hrvatske i Srbije nepravedne, a istodobno se zalažete za program, na kojem ste i sami radili, po kojem bi u sastav Srbije trebalo da uđe:

a) sve što je ikada bilo srpsko (bez obzira na sadašnju strukturu stanovništva);

b) svi oni “predeli” u kojima se može utvrditi bilo kakav tip srpske većine;

c) sve one “zemlje” u kojima ima srpskih grobova.

Mora se priznati da imate istančan osjećaj za pravednost.

4. Tvrdite čak i to da Srbi žele živjeti u nepostojećoj zemlji: oni bi naime htjeli živjeti u Jugoslaviji za koju sami kažete da više ne postoji!

5. Istina je da je Dalmacija dugo bila pod Venecijom (ali nikako čak do 1979 - bit će da je ipak riječ o tiskarskoj pogrešci). Ne razumijem međutim što cijelim kontekstom u kojem to spominjete želite reći. Da li time “dokazujete” da je Knin srpski ili, eventualno, talijanski grad? Ako je to tako, onda bih Vam istom vrstom argumenata mogao dokazati da je npr. Niš turski grad (bio je pod turskom “jurisdikcijom” duže nego Knin pod venecijanskom).

6. Kad bi Vaša tvrdnja o tome “da je posle srednjeg veka deo SAO Krajine prema Bosni, pre stvaranja Titove Jugoslavije, bio u sastavu Hrvatske manje od 50 godina” bila i posve točna, to Vam još uvijek ne bi davalo nikakve osnove da Hrvatskoj uskraćujete pravo na taj teritorij (za to pravo naime posve je dostatno ono prije “srednjega veka” i ono poslije 1939). U svojoj poznatoj maniri da “elegantno” zaobilazite sve ono što ne ide na Vaš mlin niste međutim odgovorili na pitanje koje se u tom kontekstu moralo postaviti svakom normalnom čovjeku, naime: je li Srbija ikada, bar jednu jedinu sekundu (službeno) vladala tim teritorijem? Zar ne uviđate da Vaši vlastiti “argumenti” teze o srpskim krajinama (a i Vi govorite o srpskim “predelima”) čine više nego smiješnima?

7. Vaše izjave (1) da Hrvati mrze Srbe (a Srbi su, valjda, zaljubljeni u Hrvate pa im njihovi predstavnici zato ruše bolnice, škole, crkve, vrtiće i sl.); (2) da je to tako zbog “osećanja manje vrednosti” i (3) da Hrvati “u celoj svojoj istoriji nisu ni kap krvi prolili za svoju slobodu” - ne zavrjeđuju nikakva komentara. One, takve kakve jesu, služe i služit će na čast i Vama i najvišoj znanstvenoj ustanovi srpskoga naroda kojoj ste jedan od glavnih čelnika.

8. Slažem se s Vašom tvrdnjom da “razbijanjem kulturnog tržišta gubimo svi”, ali ni slučajno i s tvrdnjom da je hrvatska jezična politika “inspirisana onom istom zadrtošću koja je i dovela do sadašnjih događaja”. Štoviše, rekao bih da su oni koji su Vas optuživali da se miješate u unutrašnje stvari Hrvatske bili, pokazuje to i ovaj

intervju, naivno blagi. Trebali su biti puno izravniji jer ste se u hrvatske jezične prilike doista stalno miješali (navedite mi jednog hrvatskog lingvista koji se miješao u srpske), a nikad niste ni pokušali odgovoriti na konkretna pitanja koja smo Vam povremeno postavljali, npr. kako to da postoji sijaset ustaških riječi, a nijedna četnička, zašto samo one riječi koje su obilježja hrvatske posebnosti narušavaju jedinstvo i "cepaju" jezik, a ne i one koje su obilježja srpske posebnosti, po čemu su tisućljetne hrvatske, a dijelom i općeslavenske riječi tipa **tisuća, ožujak, tjedan, tisak, tijek, časnik** itd. lošije ili nepravilnije od riječi tipa **prenebregnuti, prevazići, ovaplotiti, prevashodan**, zašto nijedan Srbin nije otišao u zatvor zbog porabe ove ili one riječi, a mnogi Hrvati jesu itd.?

Na pitanja toga tipa nikada niste ni pokušali odgovoriti, nego se bavite psihoanalizom nacionalnih kompleksa (koliko znam, u Vašoj bi ustanovi za to trebalo da bude zadužen gospodin Rašković).

9. Ni za onaj dio Vašeg intervjua u kojem kao da ima malo i lingvistike ne bi se moglo reći ništa povoljnije. Naime, iako niste osobito vični standardalogiji (nego dijalektologiji), nisam mogao očekivati da će Vaša analiza riječi **kolodvor**, **zdvojan** i **domobran** biti tako kvazistručna i (što bi rekao Bugarski) narodnolingvistična.

Što se tiče riječi **kolodvor**, trebali biste, osim toga, znati da su se sami hrvatski puristi borili protiv nje, ali se ona unatoč tome učvrstila u hrvatskome standardu. No to ni u jednom književnom jeziku nije nikakva rijetkost jer u nj ne ulazi samo ono što je u skladu sa zakonitostima sustava nego i mnogi elementi koji su mu čak i protivni (o odnosu između sustava i norme mogli biste štogod priupitati svoju ženu (58), koja te stvari dobro poznaje).
Što se tiče Vašeg mudrovanja u vezi s riječju **zdvojan** (59), ono je isto toliko "duboko" kao kad bih ja sada rekao da riječ ovaplotiti nije dobra zato što joj značenje nije u relaciji sa značenjem imenice ***plot***. Kako bi, napokon, u ovoj vrsti Vaše analize prošli "srbizmi" tipa **prevashodan**?

10. Vjerujem kako i sami znate da je notorna laž ustvrditi kako su Hrvati "posegli za srpskim narodnim jezikom vukovskog tipa". Kad već razgovaramo u stilu "tko je što kome i kako", prije bi se mogla braniti tvrdnja da su Srbi, zajedno s Vukom, prekidajući s tradicijom srpskoslavenskoga književnog jezika, "posegli" za hrvatskim književnim (a ne narodnim jer to naprosto ne znači ništa) jezikom, koji je kroz tri prethodna stoljeća, s manje ili više uspjeha, bio izgrađivan, a dijelom i kodificiran, sve od Kašićeve Gramatike (1604), preko bosanskih franjevaca i dubrovačke književnosti do Gaja, Vebera, Šuleka i Maretića.
Vjerujem, uostalom, da Vam je poznato kako je sam Vuk pisao da se služio "šokačkim" gramatikama i rječnicima u kojima je taj "srpski narodni jezik" već dobrim dijelom bio standardiziran. Djelovanje Iliraca, a i Vuka, predstavljalo je samo završnu fazu u njegovoj standardizaciji.

Htio bih Vam, zaključno, reći još nešto: Hrvatska će možda (privremeno) i izgubiti rat (ja nisam prorok kao Vi), ali će, bez obzira na to izgubi li ga ili ne, definitivno izgubiti iluzije o nekakvom bratstvu i jedinstvu koje se već sedam decenija "ostvaruje" preko leđa njezina naroda. A što se Vas tiče, u tom ćete narodu biti zapamćeni kao jedan od najzadrtijih propagatora Vukovih teza iz napisa **Srbi svi i svuda**. Osobno mi je žao što će to nužno pridonijeti brzom zasjenjenju i onoga što u Vašem opusu ima neospornu znanstvenu vrijednost.

U Velikoj Gorici, na dan njezina bombardiranja (22. rujna 1991).

Vjesnik,1.listopada 1991, str. 11.